

rosa vera

UNA APORTACIÓ A LA HISTÒRIA DEL GRAVAT MODERN A CATALUNYA

TRISTETA
NOTES

- (1) Per més informació vegi's el volum 15 de la Gran Enciclopèdia Catalana, les seves Obres Completes. Emili Vilanova i el seu temps, estudi crític per Antoni Vilanova. Barcelona, Ed. Selecta, Biblioteca Perenne, 1949, vol.9 i Colometa, la gitana, Tristeta. Barcelona, Llibreria Catalònia, Quaderns Literaris, 1934, any I, vol. 35, d'Emili Vilanova.
- (2) Vegi's el punt G.1 del llibre 12 gravats i un autoretrat de Jaume Pla d'aquesta tesi i que correspon a la seva monografia.
- (3) ANTONI VILANOVA I ANDREU (Barcelona 1923). Doctorat en filologia romànica, és professor i catedràtic de literatura castellana a la Universitat de Barcelona. Membre del jurat del premi Nadal i de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona. (Gran Enciclopèdia Catalana, vol.15)
- (4) Novelas Catalanas y Extranjeras publicadas en lo folletí de la Renaixensa. Barcelona, La Renaixensa, 1985, vol.4, pg.763.
- (5) VILANOVA, Emili.- Obres Completes. Noveles (Tristeta. Caricatura). Barcelona, Il·lustració Catalana, 1906, vol.IX, pg. 7.
- (6) VILANOVA, Emili.- Colometa, la gitana, Tristeta. (op.cit. pg.27). La Tristeta publicada a les Obres Completes citades a la nota 1 és un entremig entre la que apareix a les Obres Completes de la Il·lustració Catalana i la d'aquesta nota. El català és més actual que en la primera, però encara conserva alguns arcaïsmes que la diferencien del text editat a LA ROSA VERA:

Lo carrer d'en Malla ve a ser una androna llargaruda que separa dues rengleres de cases, quals obertures, encarant-se mica ençà mica enllà, sembla que es mirin fit a fit, com si els edificis se volguessin abraonar. (pg.855)
- (7) JAUME PLA no recorda qui pot tenir l'EXEMPLAR ÚNIC i per tant no l'hem pogut analitzar. Tampoc no hem vist cap dels 12 exemplars numerats de I a XII, ni cap EXEMPLAR D'ARTISTA, però sí un EXEMPLAR DE COL·LABORADOR nominat per a NORMA BACIN, esposa de JAUME PLA, i l'exemplar nº 3 que, a més de portar l'estat definitiu de totes les il·lustracions, ve acompanyat d'una suite d'altres proves addicionals que li confereixen un valor especial (H.C.).
- (8) Hem intituat les estampes amb un nom genèric a fi de facilitar

TRISTETA
NOTES

la seva descripció i situar-los en un context determinat.

- (9) JAUME PLA va treure aquest gravat de documents de l'època, abans que s'obris la Via Laietana. Aquestes dues fotos ens recorden clarament com eren aquells indrets de la Barcelona vuitcentista i s'assemblen en gran mesura a les estampes dels capítols I i II:

Imagem típica de la antiga Barcelona artesanal

La Barcelona de fin de siglo, evocada por Gotor

(Esquerra) Fotografia del llibre Retrobar Barcelona. (Barcelona, Lunweg Editores, 1986) publicada al diari La Vanguardia el dia 20 de novembre de 1986, pg.41.

(Dreta) Fotografia d'una pintura de GOTOR publicada al diari La Vanguardia el dia 16 de desembre de 1986:

"Unas calles y plazas, muchas de ellas desaparecidas con la reforma de 1906, muy transformadas otras, que el artista recrea a partir de fotografías, libros y documentos sacados de la Casa del Ardiaca y otros archivos y Bibliotecas."

TRISTETA
NOTES

- (10) Recordem que la signatura de les il·lustracions està sempre gravada dins la planxa. Nosaltres -però- ens referirem a la seva situació en l'estampa ja que és aquesta la que analitzem i no pas el metall. Així, si diem que la signatura es troba a l'a.i.d. vol dir que si miréssim el metall, aquesta estaria a l'a.i.e.
- (11) El personatge del gravat és la Tristeta, però EMILI VILANOVA fa referència a aquesta escena no en aquest capítol sinó en el capítol IX:

Davant de l'escaparata, abstreta, s'estava la Tristeta contemplant la imatge: totes dues semblava que es responguessin amb els ulls. La imatge, cobrint-la amb el seu mirar amorós, i ella fixant-hi el seu, enternit. (pg.96)

- (12) JAUME PLA va treure aquest dibuix de l'altar central d'una església de Barcelona, però no recordava quina. Després de visitar-ne unes quantes pel barri antic, ens vam adonar que es tractava de l'Església de Sant Just, situada a la plaça que porta el seu nom i que avui encara es conserva tal com a l'estampa. La Verge del centre és la Moreneta de Montserrat.
- (13) De fet, si fos l'exemplar nº 3 del tiratge de 137, no tindria ni proves d'estat, ni dibuixos, ni el retrat d'Emili Vilanova, ja que així ho especifica la justificació del tiratge: "137 exemplars en el mateix paper, numerats de 1 a 137, amb l'estat definitiu de les il·lustracions." I en canvi, el nostre exemplar té tota una sèrie d'altres proves addicionals la qual cosa el converteix en un llibre singular.
PERE PUJOL CASADEMONT, venedor dels llibres de JAUME PLA en aquella època, tenia una filla molt malalta a la qual atengué i curà el doctor AGUSTÍ PEDRO PONS (vegi's nota 14). Degut a aquest fet esdevingueren grans amics i com a mostra de la seva gratitud envers ell, és molt possible que a aquest exemplar nº 3 de l'edició corrent PERE PUJOL li hagués afegit totes aquestes altres proves, convertint-lo en un llibre singular i valuós, i l'hi regalés com a obsequi.
- (14) AGUSTÍ PEDRO I PONS (Barcelona 1898-1971). Metge internista de gran renom. Fou degà de la Facultat de Medicina de Barcelona. Escrigué un important tractat de Patologia y Clínica Mèdicas en sis volums, amb la col·laboració dels més notables especialistes catalans. A més fou un extraordinari bibliòfil. (Gran Enciclopèdia

TRISTETA
NOTES

Catalana, vol.11)

- (15) Aquest retrat d'EMILI VILANOVA recorda enormement la figura del Regalat del capítol X en el qual JAUME PLA s'inspirà per reflectir a un jove "guapo" i ben plantat de l'època vuitcentista. El retrat el va treure d'una fotografia que li van deixar els familiars.
- (16) Sembla que, per lògica, aquesta estampa hauria d'anar relligada abans del gravat 11, però com que no és així nosaltres la citem i l'analitzem segons el seu ordre d'aparició en el llibre.
- (17) És evident que aquest catàleg no s'avé a la realitat ja que en cap dels gravats del llibre no hi ha ni un toc de burí, eina que per altra banda JAUME PLA no començà a emprar fins més endavant.
- (18) Aquesta firma correspon a la mostrada en el punt G.3.3, però la citarem pel primer cognom per diferenciar-la de la signatura que hi ha fora la pisada de la planxa, feta amb llapis, i que correspon a la ja coneguda de: Jaume Pla.
- (19) La paraula acerar vol significar el fet de donar una protecció a la planxa abans de fer el tiratge definitiu perquè la punta seca no es deteriori, encara que el coure no es va acerar sinó niquelar.
- (20) Vegi's nota 19.
- (21) Vegi's nota 19.

LA MALVESTAT D'ORIANA

Jepharmer

FITXA GENERAL

G

AUTOR: JOSEP CARNER

TÍTOL: La malvestat d'Oriana. Llegenda medieval il·lustrada amb aiguaforts (1) en color per Jaume Pla.

LLOC: Barcelona

EDITORIAL: Edicions de La Rosa Vera

ANY: MCMXLVIII (1948)

G.1

JOSEP CARNER I PUIG-ORIOL (Barcelona 1884 - Brusselles 1970).

Escriptor. Ja de jovenet sentí les ànsies d'escriure i als dotze anys publicava els seus primers escrits a L'Aureneta. Es llicencià en Dret i en Filosofia i Lletres mentre militava a les files del moviment catalanista de la Universitat. Durant la primera

dècada d'aquest segle dirigí diverses revistes. En els Jocs Florals de l'any 1910 se'l proclamà Mestre en el Gai Saber i el 1911 fou nomenat membre de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Col·laborà amb POMPEU

FABRA en la normativa de la llengua catalana amb l'aportació de dos mil neologismes. Fou redactor de La Veu de Catalunya creant un nou estil periodístic de fer política, esdevenint polèmic i punyent. Emprà més de trenta pseudònims entre els qual figuren, com a més coneguts, "Two", "Caliban", "Bellafila" i "Olaguer Recó".

L'any 1920 fundà els Amics de la Poesia, associació que -mitjançant recitals i conferències- desvetllà l'interès pels poetes catalans i estrangers en sectors socials sovint tancats a les manifestacions de la nostra cultura.

L'any 1921 ingressà en la carrera diplomàtica però seguí ocupant el seu lloc a les files de la literatura catalana. Quan PRAT DE LA RIBA, a qui era plenament fidel, va morir, intervingué en la creació d'Acció Catalana (1922).

Durant la guerra civil, es posà al costat de la República i romangué a Brusselles on es casà en segones núpcies amb EMILIE NOULET, professora d'universitat. El 1939 se n'anà a Mèxic on exercí de professor a la Universitat. Quan retornà a Brusselles el 1945, seguí la seva tasca docent a la Universitat Lliure, com la seva muller, i fou membre de la Generalitat a l'exili (1945-1947) i membre del Consell Executiu de la Societat Europea de Cultura.

En la seva primera obra lírica, Llibre dels poetes (1904), s'hi endevina la influència modernista però hi afegeix un caire personal i irònic que el diferencia de la resta.

Amb Els fruits saborosos (1906) crearia una de les fites del Noucentisme del qual en fou un pilar fonamental.

Els dos llibres de sonets (Primer llibre de sonets (1905) i Segon llibre de sonets (1907)) significaren la imposició d'aquesta manera de construir els versos i la rima en el món literari, CARNER, però, hi aportà a més un gran cabdal de fantasia.

Quan va haver de marxar de Catalunya, la seva poesia deixà aquella ironia tan carneriana i es concentrà en el record i en la imatge d'una "Catalunya ideal".

Les Obres Completes (1968) recullen tots els llibres ja publicats, tant en vers com en prosa, i entre ells hi trobem La malvestat d'Oriana (1910) d'estil medievalitzat, i que tot seguit analitzarem, o el Bestiari (1964) escrit expressament per a LES EDICIONS DE LA ROSA VERA i que també veurem més endavant.

JOSEP CARNER fou un dels grans traductors contemporanis que contribuï a consolidar i agilitzar la llengua catalana dotant-la de noves possibilitats expressives. Renovador de la poesia, de la prosa i de la llengua en general, representa el tercer exponent dins el món literari després de VERDAGUER i MARAGALL. (2)

JAUME PLA I PALLEJÀ (Rubí, 1914) (3).

G.2

JAUME PLA, en llegir La malvestat d'Oriana, va trobar el llibre interessant per diversos motius. Un d'ells -i fonamental per la passió que bullia dins "l'arquitecte de llibres"- era el fet que, tipogràficament, l'obra oferia grans possibilitats.

JAUME PLA encara no coneixia personalment JOSEP CARNER i fou a través del seu amic terrassenc, FERRAN CANYAMERES (4), que aconseguí el permís de tirar endavant l'obra.

FERRAN CANYAMERES fou l'intermediari entre els dos autors del llibre. Amic com era de CARNER, li va explicar la proposta de JAUME PLA per il·lustrar La malvestat d'Oriana (1910) amb els seus gravats, i el poeta accedí concedint-li els drets de publicació per LA ROSA VERA. JAUME PLA envià una quantitat determinada de diners a JOSEP CARNER, aquest la considerà acceptable i des d'aleshores l'il·lustrador posà mans a l'obra tot seguit.

La malvestat d'Oriana és un pastitx medievalitzant on JOSEP CARNER imita, amb gran perfecció, la manera d'escriure d'aquella època mercès al seu alt coneixement de la llengua.

La barreja d'eximplis, històries i contes diversos oferia a JAUME PLA la possibilitat de demostrar una vegada més la seva habilitat en compondre un llibre d'art.

L'obra, tal com diu el títol, explica la desventurada història d'Oriana, fruit de la seva maldat. Una maldat basada -és clar- en el pensar d'aquells segles, ben diferent certament al de la realitat actual.

En cinquanta breus capítols on hi ha intercalats diversos eximplis, històries, contes i cançons, JOSEP CARNER ens relata com Oriana, una de les donzelles més hermoses de cert indret de Catalunya del qual no en sabem el nom, cau en pecat i desgràcia en enamorar-se de Godofre, un valerós cavaller francès que quedà captivat davant la seva bellesa. Però s'esdevingué que Godofre morí en duel contra Don Tello, un cavaller castellà que s'enemistà amb ell per defensar el coratge i les virtuts dels cavallers de la seva terra.

Oriana emmalaltí i caigué en gran depressió, però en la

seva maldat acusà fra Marsili, una mena de frare espiritual que l'aconsellava en la santedat, de ser el causant del pecat que duia a les seves entranyes. Aconseguí que l'expulssessin de l'orde i, quan infantà, li lliurà el fill tot abandonant-lo. Fra Marsili -però- el cuidà i el féu créixer en bondat mentre expiava la seva falsa culpa en una cova.

L'obra acaba quan el poble s'adona de la malvestat d'Oriana i reconeix que fra Marsili era net de tota culpa. Quan ell mor, morirà també la protagonista després de reconèixer el seu mal:

I Oriana, quan

fou davant el cos de fra Marsili, amb esquinçada
veu recontà sa malvestat; i en oir son clam,
tota gent ne fou esglaiada i sense alè ... (...) ...
Així finà terriblement Oriana; i la seva història és
recontada per iliçó de les gents, i memòria perdurable de sa
beutat; i per tal que les dones plorin devotament i els hòmens
cogitin malenconiosament que si l'haguessin vista amb els
ulls corporals, llurs vides haurien estat malmenades
com l'aresta en el flam. La història és cloa. Eter-
nalment bonesa ens refresqui el cor, i be-
llesa els ulls.- A llaor de Déu eternal.

(pg.131)

G.3

G.3.1

1. Portadella.
2. Portada a tres tintes (negre, vermell i gris) compaginada amb un tipus de lletra i diferents cossos, tal com es mostra en la fotocòpia:

LA MALVESTAT D'ORIANA

LLEGENDA MEDIEVAL

IL·LUSTRADA AMB AIGUAFORTS EN COLOR

PER

JAUME PLA

BARCELONA

MCMXLVIII

Portada del llibre La malvestat d'Oriana

3. Dedicatòria de Josep Carner a Guerau de Liost (5).
4. Justificació del text, en sèpia.
5. SONET A LLAOR D'ORIANA, en sèpia (6).
6. SONET A LLAOR DE FRA MARSILI, en sèpia (7).
7. Gravat a l'aiguafort i al vernís tou -a tall de portadella- estampat a tres tintes (ocre, siena i negre) amb el títol de l'obra imprès dintre la pisada, a dues tintes (negre i vermell): AQUÍ COMENÇA LA HISTÒRIA DITA ARREU / DE LA MALVESTAT D'ORIANA / ENTREMESCLADA D'HISTÒRIES I CANÇONS.
8. Llegenda formada per cinquanta capítols impresos a dues tintes (negre i vermell) (8) amb caplletres dibuixades i fotogravades per Jaume Pla. És il·lustrada amb dotze gravats a l'aiguafort i altres tècniques, estampats a diverses tintes. Cada capítol forma una unitat tipogràfica amb un títol que acostuma a ser llarg i amb acabament en cul-de-llàntia algun d'ells. Les ratlles que entren dins l'alçada de la capital que encapçala cada capítol són fetes amb caixa alta i cursiva.
9. Notes de l'edició.
10. Justificació del tiratge.

G.3.2

És una obra de 75 exemplars numerats a premsa i distribuïts com segueix:

1 EXEMPLAR ÚNIC que conté les dues planxes de la portadella, tots els dibuixos originals, les proves d'estat de tots els gravats, i tres sèries de proves: una de les planxes de negre, una altra de les de color, i una altra d'aquestes darreres tirades en negre.

10 exemplars, numerats de I a X, que contenen les dues planxes d'un gravat i tres sèries de proves: una de les planxes de negre, una de les de color i una altra d'aquestes darreres tirades en negre.

59 exemplars, numerats de 1 a 59.

2 EXEMPLARS D'ARTISTA, numerats A, B.

3 EXEMPLARS DE COL·LABORADOR. (9)

G.3.3

Cap exemplar no està signat, però deu de les planxes porten el cognom "pla" gravat en el metall.

G.3.4

L'obra fou composta a mà i impresa sota la direcció de JAUME PLA als obradors de la S.A.D.A.G. amb la lletra I.c. i I.r. de fundició, amb diferents cossos.

G.3.5

Tretze gravats a l'aiguafort i altres tècniques intercalats entre els cinquanta capítols de l'obra. El primer d'ells forma una segona portadella. Estan tirats en dues planxes -de coure-, una pel color estampada a la "poupée", i una pel negre.

G.3.6

És el cinquè llibre de LA ROSA VERA i el quart il·lustrat per JAUME PLA dins d'aquestes Edicions.

Totes les il·lustracions foren tretes de la imaginació.

Les aiguatintes són fetes a la goma i els aiguaforts estampats sempre en negre.

Els acabaments de capítols, si s'escau per la disposició del full, són compostos en forma de cul-de-llàntia, o amb la darrera ratlla centrada si això afavoreix la visió de conjunt (vegi-se'n una mostra a la pàgina següent).

Els eximplis, les històries i les cançons vénen compaginatats en forma de columna centrada en el full.

L'obra s'acabà el 15 de novembre de 1948.

saltaren nues les espases; mes
 e' marxant s'agenollà davant
 dels cavallers demanant la pau
 per l'honor de la seva botiga.
 — Us ho demano, digué, pel
 gloriós Sant Dionís i per Sant
 Jaume.

— Sant Dionís i Sant Jau-
 me foren cavallers, cridava
 Godofre, i espargien copiosa-
 ment la sang. Pregueu, don
 Tello, per darrer cop, al Sant
 que ha donada generosament
 a espanyols qualche victòria
 enlluernant els vostres ene-
 mics amb la seva claredat, car
 no es devia refiar del vostre
 esforç si us trobàveu amb un
 enemic de seny ben clar.

Mostra de compaginació de
 dues planes de La malvestat
 d'Oriana.

Quan pareixia que don Tello havia d'ocir Godofre, don
 Tello digué, apiadat sobtosament, i amb gran plor que dava-
 llava de sos ulls amorosos: — Oh Sant Llützer, com és negada
 per un foll la vostra gloriosa mercè a la raça castellana! Perdo-
 neu els dictaris d'aquest malanat que no fa sinó escampar mots
 d'oradura. — Quina fou aquesta mercè de Sant Llützer?, Aigué
 Godofre meravellat. — Una cançó se n'és dictada, senyor,
 digué don Tello, i bé m'apar que, com a expiació de mos
 pecats, us la podré retreure tota sencera.

DE COM ENTRA A LA BOTIGA
 UN CAVALLER
 ANOMENAT DON TELLO

GODOFRE ES DETERMINÀ DE RESTAR DINS LA BOTIGA,
 COBEJÓS D'ORIANA, ESPERANT QUE L'ALTA DONZELLA
 NOVAMENT EIXIRIA PER DAMNIFICAR MERAVELLO-
 SAMENT I DOLÇA ELS ULLS I L'ESPERIT DELS QUI
 PREAVEN ELS BROCATS I XAPERIES I SEDES I TAPISSOS
 I TOTA MENA DE TELES OBRADES AMB ARTIFICIS
 singulars. Llavors, sortosament, entrà dins la botiga un cavaller
 castellà que era amic d'en Godofre, i només don Tello, i comen-
 çaren tots dos cavallers un gran parlosteig, i ja a Godofre no
 calia parir mentre al cor li abellís romandre. Aquest don Tello
 era un home de cos subtil, d'ànima estrènu i generosa, que
 deia en son parlar les sentències que ens llegaren com pa-
 trimoni de summa perfecció els avis de seny merave-
 llós. I no amava el fòrnici, i era home de simples
 contentacions, mes donava espavent la seva
 faç si algú no li retia cortesia. Car era
 de valerós llinatge, ço és, del ca-
 sal de Diàc López de Haro,
 que es mulierà amb la
 dama del peu de
 cabra.

FITXA ESPECÍFICA

E

E.1

Exemplar nº 51 de la sèrie de 59 numerats de I a 59.

E.2

Vegi's el punt G.3.1

E.3 i E.4

JAUME PLA.

E.5

E.5.C: 337 x 240

E.5.F: 327 x 234

E.6

131 pg. illustr. + 9 pg. s.n.

E.7

13 gravats a l'aiguafort i altres tècniques. El primer d'ells actua de portadella i la resta es troben intercalats entre els cinquanta capítols del llibre. Els gravats

números 2, 8 i 13 encapçalen tres d'aquests capítols.

E.8

Paper de fil Guarro fabricat especialment a mà, amb les filigranes G. i R.V. alternes. Aquest paper és el mateix que féu servir pels llibres El Naixement de l'Infant Jesús i Àfrica negra que analitzarem més endavant.

E.9

El llibre està folrat amb paper de gravat de color cru amb el títol de l'obra imprès en vermell i l'emblema de LA ROSA VERA en gris. Ve presentat en estoiç de cartró folrat amb paper de color gris i obert només per un costat.

ANÀLISI DE LES ILLUSTRACIONS

PORTADELLA

GRAVAT 1, pg.21

III: el gravat està dividit en dos pel títol de l'obra. A la part superior hi ha un frare amb els braços estesos i un nen nu al seu costat. A la inferior, dues dones i dos homes. Una de les dones és vella i va amb

Gravat 1 de la Portadella.

bastó; l'altra és jove i vestida de l'època medieval com els dos cavallers. Un d'ells porta un barret amb una ploma, una capa i els pantalons dins les botes. L'altre porta una creu al coll. Hi ha també un ocell que vola semblant a una oreneta. Una orla vegetal ornamenta tota la planxa.

IV: aiguatinta, vernís tou i aiguafort en ocre, siena i negre.

V: ps: 211 x 149.

VII: "pla", a.i.e., a la planxa.

IX: pel text podem endevinar que es tracta de fra Marsili i el fill d'Oriana a la part superior, i de la fembreta (persona que té la ciència de posar untures i pintaments, ordenar defensius, cercar arrels, conferir pregàries de virtuts misterioses, trobar coses perdudes i ajudar donzelles i maridades en tota feblesa i defalliment d'amor. pg.46), Oriana, Godofre i Don Tello, a la inferior.

CAPÍTOL I (1 gravat)

D'ORIANA, DE SOS PARES I DE SA FAMA UNIVERSAL

GRAVAT 2, pg.23

III: una noia al mig del gravat amb una capa i un mirall a la mà. Dos àngels l'envolten amb un filacteri.

IV: aiguatinta i aiguafort a cinc tintes (verd, rosat, siena, blau i negre).

V: ps: 99 x 157.

VII: "pla", a.i.d., a la planxa.

IX: encapçala el primer capítol i la noia simbolitza la bellesa d'Oriana.

CAPÍTOL VII
(2 gravats)

DE LA CONVERSA DE GODOFRE
I DON TELLO I COM FOREN ESCATIDES
LES VIRTUTS DEL CORATGE
FRANCÈS I CASTELLÀ

GRAVAT 3, pg.36

III: un cavaller amb capa i espasa, vestit de l'època medieval.

IV: aiguatinta i aiguafort en sèpia, sanguina i negre.

V: ps: 139 x 79.

el món sigui estat. Mes, si llevem la sobirania sense patrió del coratge i bells costums d'aquest reialme, és Castella la terra de més esforç. — Els castellans, respongué Godofre, són coratjosos per fama i fretura, car la terra llur és aboninable, trista i mesquina. I fretura no és virtut. — Els francesos, va dir don Tello, són gent de gran verbola i ufania, i lluiten perquè hom els vegi tan bellament arreats, i perquè après ells puguin atuir tota gent amb falses gestes miraculoses, car les diuen amb color de veritat i amb paraules inflamades i so-

berguejant. — Mai la gent de Castella no ha vençut la francesa, digué Godofre, car altra cosa no venç sinó gent sarraina, la qual, tenint prohibit de tastar el vi i així mateix el porc saborosíssim, ha d'ésser una raça encongida i poruga, així com és davant de Déu vituperable. — Bernat del Carpi vencé la gent francesa, i el Cid així mateix, digué don Tello amb un aïrament que tot el cos li feia trémer. — Jo tinc por, digué Godofre, que ja no restin esp-nyols dins la vella Espanya, car tots els esclafà completament Sant Carlemany. I en tal punt de la conversa

el mig riure de pensar
en les guerres que faria.
Una nit de vent glaçat
que la plana s'arraulia,
travessava un fanguissal
i el corser se li enfondia.

Al davant de son camí
un leprós li apareixia;
el seu cos era tot blanc,
el cabell se li esgroguia,
i amb el vent i amb el lament
tremolava que es moria.
— Aixequem-me, per amor
de Déu i Santa Maria!
Ruderic ja és davallat
i en sos braços el prenia;

IX: el gravat es troba col·locat a l'a.s.e. del full tot completant el rectangle que forma el text i que podem veure a la fotocòpia. Per la descripció que d'eil en fa el text podem afirmar que es tracta de Godofre.

GRAVAT 4, pg.37

III: un cavaller recolzat en la seva espasa i amb una creu al pit, també vestit de l'època.

IV: aiguatinta i aiguafort en sèpia, siena i negre.

V: ps: 139 x 78.

IX: situat a l'a.s.d. del full es contraposa a la plana anterior formant un conjunt compacte i simètric. El personatge és Don Tello (vegi's fotocòpia del punt G.3.6).

CAPÍTOL VIII
(1 gravat)

COM FEIA LA CANÇÓ DE SANT LLÀTZER
APAREGUT AL CID

GRAVAT 5, pg.39

III: un home d'edat avançada amb barba i bigoti . L'envolta l'aurèola de santedat i va vestit amb una túnica cenyida a la cintura i porta un bastó.

IV: aiguatinta i aiguafort en ocre i negre.

V: ps: 91 x 68.

IX: la cançó forma un columna centrada que el gravat divideix tot seguint la mateixa amplada del text. Per analogia i per referències de l'escrit, sabem que la figura del gravat és sant LLàtzer.

CAPÍTOL XIII
(1 gravat)

COM FEIA LA HISTÒRIA
DE L'ALTA NAIXENÇA DEL REI EN JAUME

GRAVAT 6, pg.56

III: cinc persones. El del primer terme és un religiós, porta un solideu com de bisbe i té les mans en posició d'orar. Al seu darrera n'hi ha un, amb bigotis i perilla. que aguanta un ciri. Tots cinc tenen la mirada dirigida al mateix lloc.

IV: aiguatinta, vernís tou i aiguafort a quatre tintes (ocre, siena natural, siena torrada i negre).

V: ps: 96 x 70.

VII: "pla", lateral esquerre, escrit de dalt a baix, a la planxa.

IX: també està intercalat en un text en forma de columna

ocupant la mateixa amplada. Per la història sembla ser que es tracta del moment en què va néixer el rei En Jaume.

CAPÍTOL XVIII
(1 gravat)

COM FEIA L'EXIMPLI DE L'ERMITÀ I LA CÉRVOLA

GRAVAT 7, pg.65

III: paisatge de bosc amb un ermità amb barba, descalç i agenollat davant d'una noia nua que es cobreix els pits amb la mà. L'ermità porta una sageta entre les mans.

DE COM LA FEMBRETA S'ADONÀ
QUE LA MARE D'ORIANA
ERA TRASPASSADA

QUAN LA FEMBRETA HAGUÉ FINIDA LA HISTÒRIA DE LA
FILLA DEL CARMESÍ, ESGUARDÀ ORIANA I VEIÉ QUE
ERA ESBLAIMADA I ERA TOTA MESQUINA I FREDELUGA.
I LI DEMANÀ NOVES DEL VERGER, MES ELLA NO L'OÍ I
ERA COSA PAOROSA ESGUARDAR LA FAÇ D'ORIANA,
QUE SEMBLAVA FINADA; I LA FEMBRETA COMENÇÀ
d'esguardar tota la cambra, i finalment el llit de la mare d'Oriana,
i veié que la mare d'Oriana tenia els ulls desclosos, i llavors li

- IV: aiguatinta i aquafort a tres tintes (verd, siena i negre).
- V: ps: 112 x 102.
- VII: "pla", a.i.e., a la planxa.
- IX: la noia és la nimfa convertida en cérvola que l'ermità, en treure-li la sageta que duia clavada al seu cos, va transformar en

**una dama ben polida,
tota nua com el cel,
riolera i fugitiva.**

El gravat és un xic més ampla que la columna central on està inserit.

CAPÍTOL XXIII
(1 gravat)

DE COM LA FEMBRETA S'ADONÀ
QUE LA MARE D'ORIANA
ERA TRASPASSADA

GRAVAT 8, pg.77

- III: hi ha dues dones en una habitació. Una està asseguda dins del llit, amb la mirada absorta, i l'altra, dempeus al seu costat, amb les mans creuades i mirant-la amb aire compungit.
- IV: aiguatinta, vernís tou i aquafort en sèpia, gris-verdós i negre.
- V: ps: 126 x 150.
- VII: "pla", a.i.d., a la planxa.

IX: aquest gravat recorda el del darrer capítol del llibre Tristeta, ja comentat, on es representa la protagonista en estat malaltís i que més tard moriria. Malgrat aquesta versemblança, JAUME PLA afirma que no té res a veure i que aquest gravat de La malvestat d'Oriana fou inventat com la resta.
El gravat encapçala el capítol.

CAPÍTOL XXVII
(1 gravat)

DE LA CANÇÓ QUE DEIEN LES VEÏNES,
LA QUAL ÉS ARREU APELLADA
CANÇÓ DE L'ENCÍS

GRAVAT 9, pg.86

III: un home de barba i bigotis, amb els braços enlaire i els ulls oberts de bat a bat amb la mirada esglaiadora.

calça, l'ull que l'albira, i la boca que li besa el cinyell. Quan ell passa, els uns sospiren, els altres s'empegueeixen, i tothom el venera. Fra Marsili és el tocom placèvol i odorant que adesiara escull per son repòs el divinal esguard, que és las de l'eixorquia de la terra i de la fellonia dels humans. A tot arreu fra Marsili expan-

santedat, i els arxen, i una aigua restobles, i a la on apar que el amb el cel, l'ull percinta de claquetes parau no n'oià ningudat de l'amortia les vanes parria. La fembre nava a pleret en sa, i de cambra entrar fins a l'estatge d'Oriana. I Oriana era colgada, i l'havia jaquida tot coratge, i ningú no sabia, sinó la fembreta, com li era pervingut tan gran defalliment. Mes quan Oriana hagué esment que fra Marsili era en la cambra digué lamentablement i dolça: — Heus aquí, fra Marsili, que só greument emmalaltida; pregueu Nostra Dona i hauré novella sanitat. — Verament — digué la fembreta — la malaltia ha fet un gran dany i una cruel fetxida; i és un esglai veure com defalleixen les roses i les pomes del cos d'esta donzella, que lloa Déu amb sa beutat. — Oh tendra

- IV: aiguatinta, vernís tou i aquafort en sèpia i negre.
V: ps: 99 x 90.
VII: "pla", a.i.d., a la planxa.
IX: el gravat està disposat també entre la columna de la cançó, però enguany l'illustrador li ha donat més amplada per trencar un xic la verticalitat del text.

CAPÍTOL XXXIII
(1 gravat)

DE COM FRA MARSILI FOU MENAT
A LA CAMBRA D'ORIANA MALALTA

GRAVAT 10, pg.97

- III: dues persones amb vestit cenyit a la cintura i amb el cap cobert. L'una està de front i l'altra d'esquena.
IV: aiguatinta, vernís tou i aquafort a dues tintes (ocre i negre).
V: ps: 107 x 75.
VII: "pla", a.i.e., a la planxa.
IX: la dona de front s'identifica clarament com la fembreta del gravat de la portadella. Aquest cop JAUME PLA ha cercat un nou emplaçament del gravat col·locant-lo en un rectangle tot envoltat de text:

GRAVAT 11, pg.104

- III: vuit persones agrupades sota la muntanya de Montserrat, i la Moreneta que resplandeix al bell mig.
- IV: aiguatinta, algun toc de vernís tou i aigüafort a tres tintes (ocre, siena i negre).
- V: ps: 95 x 86.
- VII: "pla". a.s.e., a la planxa.
- IX: col·locat al centre de la columna escrita i amb la mateixa amplada del text, tot i que el marge dret d'aquestes columnes no es mai perfecte.

riu fecundant i mar sense riberes.

**Mes ja no sou dins el secret de l'ombra
ja us han alçat i us han mostrada als pobles;**

GRAVAT 12, pg.115

III: un xicot vestit de l'època medieval assenyala amb l'index un tapís. En el tapís hi ha un paisatge amb una persona nua i de perfil que guaita tres noies també despullades que suren d'un núvol.

IV: aiguatinta, tocs de vernís tou i aiguafort a tres tintes (ocre, siena i negre).

V: ps: 90 x 150.

VII: "pla", a.i.e., a la planxa.

IX: l'anatomia dels nus, sobretot del que està de perfil, és molt rígida i alterada.

Enguany la il·lustració ve intercalada en el text ocupant tota l'amplada del full.

CAPÍTOL XLIV
(1 gravat)

DE COM ORIANA MENÀ SON INFANT A LA COVA

GRAVAT 13, pg.123

III: un infant nu assegut amb tres ocells a les mans.

DE COM ORIANA MENÀ SON INFANT A LA COVA

UN JORN ESSENT FRA MARSILI DINS LA COVA EN ORACIÓ, HI ENTRÀ ORIANA TENINT EL SEU INFANT. I L'ACOMPANYAVEN LES DUES BEGUINES QUI AMB ELLA SOLIEN EIXIR. I ORIANA AMB FORÇA VITUPE-RIS JAQUÍ L'INFANT. I LES DUES BEGUINES ROMAN-GUEREN AL BRANCAL DE LA COVA, NO GOSANT albirar aquell vil·lissim pecador. I mentre elles no gosaven, les

- IV: aiguatinta, vernís tou i aiguafort a cinc tintes (groc, taronja, siena, verd i negre).
V: ps: 90 x 85.
VII: "pla", a.i.e., a la planxa.
IX: el gravat encapçala el capítol.

Abans de la justificació del tiratge hi podem trobar unes notes de l'edició que JOSEP CARNER escrigué per donar encara més credibilitat a l'obra; per demostrar que el text fou reconstruït d'antics manuscrits, per bé que sabem que l'inventà tot ell.

NOTES DE L'EDICIÓ

Qualques errades, que semblaran tipogràfiques, no són més que possibles errades del còdex copiat; però com hem volgut trelladar-lo amb escrupolosa pietat arqueològica, a guisa dels scients, hem respectat els falliments del còdex que formen part de la seva personalitat.

Convé que fem constar l'opinió que els versos i la narració de la monja ostiària foren interpolats en el text de la història de la Malvestat, la qual és evidentment d'una més bella antigor.

LA MALVESTAT D'ORIANA
NOTES

- (1) De fet no hi ha cap gravat que només sigui aiguafort. Tots ells porten aiguatinta i alguns vernís tou. L'aiguafort, a més, no està tirat mai en color sinó en negre.
- (2) Per més informació vegi's el volum 4 de la Gran Enciclopèdia Catalana i les seves Obres Completes (CARNER I PUIG-ORIOI, Josep .- Obres Completes. Pròleg a la Poesia, de Marià Manent. Pròleg a la Prosa, de Maurici Serrahima. Barcelona, Ed. Selecta, Biblioteca Perenne, 1968, vol.23)
- (3) Vegi's el punt G.1 del llibre 12 gravats i un autoretrat de Jaume Pla, corresponent a la seva monografia.
- (4) FERRAN CANYAMERES I CASAMADA (Terrassa, 1898 - Barcelona, 1964) Escriptor. Fou secretari de la Cambra de Comerç de Terrassa i el 1939 s'exilià a París, on fundà l'editorial catalana Albor. No seria fins al 1950 quan tornaria a Barcelona. Té una obra literària molt extensa, amb gran riquesa de vocabulari i molt eclèctica alhora. Escrigué teatre, narrativa, poesia, biografies... I també se'l coneix per la seva traducció d'autors foranis com BAUDELAIRE, SIMENON, MAURETTE, etc. (G.E.C., vol.4)
- (5) A GUERAU DE LIOST
PROS CAVALLER
I ALTÍSSIM POETA

J.C.
- (6) Vegi's fotocòpia al final de les notes d'aquest llibre.
- (7) L'obra La malvestat d'Oriana fou publicada a Barcelona l'any 1910 per l'editorial "De tots colors" (CARNER, Josep .- La Malvestat d'Oriana. Llegenda treballada i publicada per cura de J. Carner. Barcelona, De tots colors, 1910), i podem veure com hi ha algun mot que a l'edició de LA ROSA VERA s'ha actualitzat en la seva escriptura. Així en el SONET A LLAOR DE FRA MARSILI s'hi aprecien aquestes diferències:

*Jaquida haveu la pena de l'exili;
are duheu les immortals corones.
Volgueu nos dar corones pariones
dels benhaurats en el rient concili.*
.....

Ed. DE TOTS COLORS
1910

LA MALVESTAT D'ORIANA
NOTES

Jaquida haveu la pena de l'exili;
ara deu les immortals corones.
Vulguem-nos dar coronas pariones
dels benaurats en el rient concili.

Ed. ROSA VERA
1948

- (8) Segons ens comentava JAUME PLA, si ara hagués de compondre de nou aquest llibre no el faria pas amb dues tintes. Enguany, per a separar paràgrafs o bé fer palès un canvi d'escriptura empraria diferents tipus de lletra i no pas un altre color.
- (9) És una llàstima no haver pogut disposar de l'EXEMPLAR ÚNIC donada la seva particularitat en les proves addicionals (dibuixos, proves d'estat....). JAUME PLA ignora qui el pot tenir i tan sols hem pogut aconseguir l'exemplar nº 30 -propietat de FRANCESC X. PUIG ROVIRA-, però que no comentem aquí per pertànyer a la mateixa sèrie i ser de característiques iguals que el de JAUME PLA.

- (6) Amb el nom d'EXIMPLI D'ORIANA I FRA MARSILI aquesta llegenda fou mesa en bell nombre d'Exemplaris de salutífer ensenyament. Un devot inconegut pren avui la cura de fer estampar el dit EXIMPLI, després d'un coteig detingut de cinc o sis versions. A la incúria dels copistes, que malmeteren llástimosament la delectable i lamentable història, es deu que son actual estampador hagi hagut d'intentar la reconstrucció d'algun passatge que restava en els manuscrits notòriament inversemblant. Això pot haver mustigat l'aroma primitiu de la llegenda, però l'estampador, que ha perseguit una obra d'alliçonament moral i no d'arqueologia literària, es recomana a la benevolència del major nombre de les gents, les quals, no essent erudites, no tenen l'obligació d'ésser implacables.

EL NAIXEMENT DE L'INFANT JESÚS

FRANCESC EIXIMENIS

JAUME PLA

FITXA GENERAL

G

AUTOR: FRANCESC EIXIMENIS

TÍTOL: El Naixement de l'Infant Jesús.

Transcripció i pròleg de Jordi Rubió.
Il·lustracions xilogràfiques de Jaume Pla.

LLOC: Barcelona

EDITORIAL: Edicions de La Rosa Vera

ANY: MCMLI (1951)

G.1

FRANCESC EIXIMENIS (Girona 1327/30 - Perpinyà 1409) (1). Franciscà i escriptor. Fou un intel·lectual de gran prestigi, estretament relacionat amb personalitats polítiques i religioses de la seva època (Pere III, Joan I, Benet XIII, el papa Luna...) Visqué a Barcelona i a València i fou un gran viatger. El 1374 se n'anà a la Universitat de Tolosa on aconseguí el grau de doctor en teologia. * * * Formà part d'una junta constituïda per

set teòlegs per tal de posar fi al Cisma d'Occident. El 1408 fou nomenat patriarca de Jerusalem i consagrat bisbe d'Elna.*** Amb el seu Llibre de les dones ens ofereix una visió global de la vida femenina del segle XIV. * * * Enguany s'ha publicat la cinquena part del Dotzè del cristià en un primer volum de les Obres de Francesc Eiximenis, degut a una iniciativa conjunta del Col·legi Universitari de Girona i de la Diputació d'aquesta ciutat. * * * EIXIMENIS no fou un pensador original sinó que es limità, com els intel·lectuals del seu temps, a seleccionar, escollir i recopilar els conceptes fonamentals dels llibres anteriors i posar-los a l'abast del públic amb un estil senzill, tot emprant un llenguatge col·loquial i entenedor: proverbis, frases fetes, diàlegs, etc. * * * EIXIMENIS va ser un dels autors més llegits i traduïts de la li-

teratura catalana medieval. La seva obra és un document de primera mà per conèixer la cultura, les idees polítiques i religioses, així com els costums quotidians de la Corona d'Aragó dels segles XIV i XV. * * * La darrera gran obra d'EIXIMENIS en català, i una de les més llargues, és la Vida de Jesucrist, on narra, com ja expressa el títol, tota la vida del Fill de Déu. FRANCESC EIXIMENIS la volia escriure en llatí, però acceptà de fer-ho en català per facilitar el seu abast a la gent senzilla, amb un vocabulari planer i familiar. D'aquest llibre s'extrau el text que ens ocupa sobre El Naixement de l'Infant Jesús i que, com la resta de les seves obres, reflecteix els costums i la manera de pensar dels homes i dones a l'edat mitjana.(2)

JAUME PLA I PALLEJÀ (Rubí, 1914) (3).

La idea de fer aquest llibre va sorgir de l'amistat que hi havia entre JORDI RUBIÓ (4), autor del pròleg, i la dona de JAUME PLA que per aquells anys treballaven junts a l'editorial Salvat.

* * * RUBIÓ va actualitzar el català arcaic d'EIXIMENIS basant-se en la font directa dels seus manuscrits i donant com a resultat la primera edició que es feia d'aquell llibre escrit a les darreries del segle XIV.

* * * De llavors ençà no se n'ha fet cap més edició.* * * *Aquest és el llibre que m'empipa més haver fet a la meua vida*, ens confessava JAUME PLA en una entrevista mantinguda el març del 1987. L'explicació d'aquest descontent rau en la impressió del llibre. La compaginació li agrada i n'està satisfet, però la impressió és un veritable desastre. A tot el llibre apareix el fenomen de la "impressió fantasma", que en termes d'impremta consisteix

en reflectir-se la imatge, no pel darrera del full on està impresa, sinó en el full del davant, com si d'un mirall es tractés. * * * L'HORTA, l'impressor del llibre, era de la junta d'exlibristes i sollicità a JAUME PLA que li encomanés un llibre per imprimir. PLA pensà en aquest de FRANCESC EIXIMENIS i l'hi va oferir. Va ser el primer i l'últim. *Era un home que no en tenia ni idea...(...)... La seva vocació era fer jocs de mans, però en canvi, davant de la Minerva no en sabia pas fer de jocs de mans.* (5). * * * En el pròleg, després d'explicar-nos d'on foren extrets aquests capítols de El Naixement de l'Infant Jesús, JORDI RUBIÓ ens mena cap a un recorregut biogràfic de la vida de fra FRANCESC EIXIMENIS tot esmentant la seva capacitat d'observació i de bon viatger, fent palesa la seva influència teològica arreu. * * * Seguidament ens introdueix en la seva obra amb breus estu-

dis dels llibres més importants, cercant les fonts a les quals anà EIXIMENIS per elaborar la seva Vida de Jesucrist: *Eiximenis és sempre un compilador i probablement allò que mossèn Pere d'Artés li demanava era que aplegués en un sol llibre tots els que en son temps corrien, en català o en llatí, per la seva terra... (...)... Els capítols d'Eiximenis sobre el Naixement són concebuts en forma popular, acolorits amb notes familiars i ingènues que donen unitat a les diverses classes de materials utilitzats. (pg.13 del pròleg)*

* * * Per acabar, JORDI RUBIÓ ens recorda l'èxit que obtingué l'autor fora de les nostres terres ja que la majoria de les seves obres foren traduïdes al castellà, al francès i al flamenc.

El text pertany al quart tractat del llibre Vida de Jesucrist i narra el naixement de Jesús i les teories que l'envolten, tot basant-se en les Escripures i llibres de profetes i estudiosos del tema (6). * * * El llenguatge, tot i que és un català antic, permet una lectura ràpida i agradable d'un text graciós i col·loquial sobre el "Gran Esdeveniment". De com la Verge va romandre verge després del part, sense necessitar cap llevadora; de la curiosa opinió que tenien les dones de Betlem de Sant Josep i dels diàlegs mantinguts pels dimonis per tal de fer front a tanta santedat amb les seves temptacions. Tot això i altres fets paral·lels al Naixement és contat per FRANCESC EIXIMENIS amb un llenguatge àgil, planer i de fàcil lectura.

G.3

G.3.1

1. Cobertes a dues tintes (negre i vermell) amb una xilografia impresa que apareix també il·lustrant el text.
2. Portadella.
3. Portada a tres tintes (negre, ocre-verdós i vermell), compaginada amb un tipus de lletra i diferents cossos: FRANCESC EIXIMENIS / EL NAIXEMENT / DE L'INFANT / JESÚS / TRANSCRIPCIÓ I PRÒLEG DE / JORDI RUBIÓ / ILLUSTRACIONS XILIGRÀFIQUES DE / JAUME PLA / (emblema ROSA VERA) / BARCELONA / MCMLI .
4. Pròleg amb caplletra xilogràfica.
5. Text a dues tintes (negre i vermell) amb divuit vinyetes (7), dotze gravats que il·lustren el text i un cul-de-llàntia, tots ells xilografies.
6. Justificació del tiratge.
7. Colofó.

G.3.2

Edició d'un total de cent-seixanta exemplars distribuïts com es mostra a la fotocòpia de la pàgina següent.

G.3.3

Cap exemplar no està signat ni tampoc lee il·lustracions.

D'aquest llibre, este volum de les Edicions de LA ROSA VERA, imprès sobre paper Guarro de fabricació especial amb la filigrana de la Col·lecció, se n'ha fet una tirada de 150 exemplars, numerats a premsa i repartits com segueix:

EXEMPLAR ÚNIC sobre paper Holanda Pannetock que conté els dibuixos originals de les il·lustracions; tres sèries de proves de les xilografies tirades sobre paper Xina, Japó i fil antic, i una sèrie tirada amb les fustes ratllades.

1 exemplar sobre paper Holanda simil Japó, amb tres sèries de proves de les xilografies tirades sobre paper Xina, Japó i fil antic, i una sèrie tirada amb les fustes ratllades. Està marcat **EXEMPLAR A.**

2 exemplars sobre paper de fil antic, marcats **B i C.**

10 exemplars que contenen una sèrie de xilografies tirades sobre paper de fil antic i una altra tirada amb les fustes ratllades. Estan numerats d'1 a X.

136 exemplars, numerats d'1 a 136.

Ultra aquests, s'han tirat 10 **EXEMPLARS DE COL·LABORADOR.**

Justificació del tiratge (8)

G.3.4

El llibre fou compaginat a mà, a la impremta Horta, amb les tipografies següents:

El pròleg compost amb lletra N.C.r. i el text amb N.C.c.

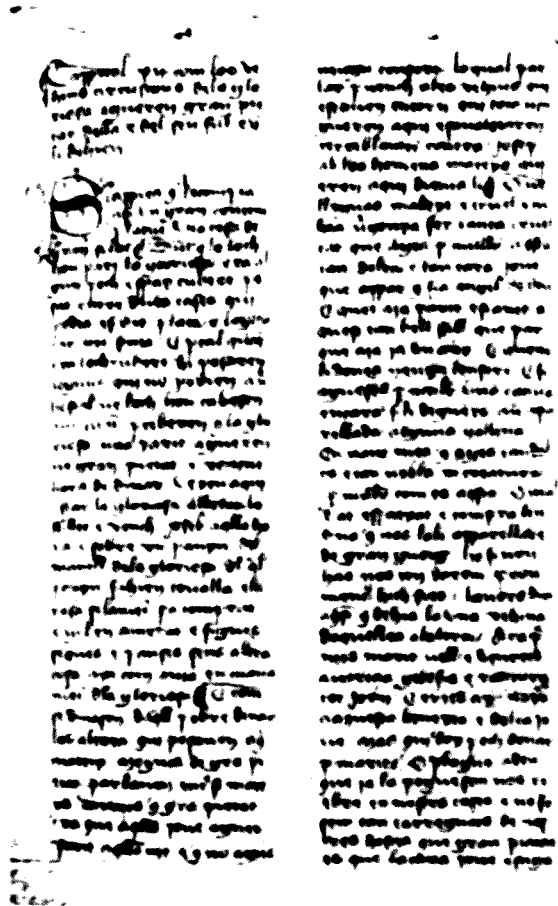
G.3.5

Trenta-tres xilografies al boix, gravades al burí, de les quals tres són repetides. Algunes de les fustes les té encara el gravador.

G.3.6

És el setè llibre editat per LA ROSA VERA i el cinquè il·lustrat per JAUME PLA dins de les mateixes Edicions.

El text és una transcripció del manuscrit 268 de la Biblioteca de Catalunya, amb l'ortografia actualitzada i alguns arcaïsmes de conjugació modernitzats. S'ha extret de l'obra Vida de Jesucrist del mateix autor:

Fragment del manuscrit 268 Vida de Jesucrist.
Microfilm rotlle c.407.

Els títols dels capítols, les caplletres, els asteriscs que assenyalen els punts i a part i el número de les planes són en vermell.

El text ve disposat en dues columnes iguals amb les xilografies integrades en els blocs verticals de les lletres, ocupant la mateixa amplada. Les capitals tenen l'alçària de dues línies del text escrites en majúscules:

pena, ans amb sobrana elevació d'esperit abstenen en les olives i troncs celestials i actus de la premsa obra divina, amb inextinguible alegria espiritual i corporal i amb sobrana llor de la magnificència divina. la Gloriosa part lo Fill de Déu.

subirà delit, i hagué el major goig que jamés d'alguna hora hagué, i adoré'l atot com a ver Déu i creiar son, dians-li atot. « ara, Senyor meu, pué de i repetir amb major cor i esforç en que digut quan a Vós concebí, en es, que lo meu ànima Vos magnífica amb tot lo seu poder, i el meu esperit s'alegra sobranament en Vós, que sou lo meu Déu i lo meu «abracé i glòria i corona i esperança mia, lo qual en

QUI MOSTRA LA MANERA COM LA GLORIOSA INFANTÀ LO SALVADOR

LA MANERA DEL SEU SAGRAT PARIR DIU LICONTENSIS EN LO QUINT sermó de Nadal que fou aquest: primerament que lo Fill de Déu passant i estant d'ella empenyí'ns de la dot de glòria que s'apella impassibilitat, car atot i passé per la Gloriosa atot com lo llum passé per lo cristall, sans cap contrast ni corrupció sans ni del cristall. * * * Segonament que Ella apris lo part remeté totgra i nete, tot temps verge, atot apris lo part, sans ans del part i en lo part. * * * Terçament que per tal com dits Sant Jovés atot monete «contra Ebidium hereticum», sans cap ni hagués madrina ni fou menter, per tal dits que los dits prínceps angélics prengueren lo Salvador atot del precite cas vírginal, perquè no calgués en terra, i lo passaren en les mans de la Gloriosa qui llorava, atot com dits es, estant en terra agenollada remeté les ulls i les mans esteses envors lo cel. I atot com lo Gloriosa tingué aquell gloriós fill en les mans, guardé'l ferm en la cara amb

votj ara present». Les quals adreccions fetes i reverències, ella lo recibí en la sua falda i lavé'l amb lo seu llor. I lloré i atorgat, les angéls li demoraven les drapelles que ella havia portats en un paquet forçelles, atot com dits es després, i amb art especial angélic escalfaren-las un paquet per escalfar lo Senyor que

FITXA ESPECÍFICA

E

E.1

Exemplar nº 131 de l'edició de 136.

E.2

Vegi's el punt G.3.1

E.3

Biblioteca de Catalunya.

E.4

Regal de JAUME PLA l'any 1954.

E.5

E.5.C: 335 x 240

E.5.F: 320 x 230

E.6

38 pg.illustr. + 1 pg. s.n. illustr. + 9 pg. s.n.

E.7

32 xilografies al boix intercalades en el text i 1 estampada a les cobertes. Totes elles són en negre i vénen distribuïdes en: 1 caplletra, 18 vinyetes, 13 gravats i 1 cul-de-llàntia (9).

E.8

Paper de fil Guarro, fet a mà, amb barbes i amb les filigranes R.V i G. alternes (10).

E.9

Les cobertes són de cartolina marró clar on hi ha impreses les paraules : FRANCESC EIXIMENIS / EL NAIXEMENT / DE L'INFANT / JESÚS / , en vermell, i una xilografia ja esmentada, en negre.

Al lloc del llibre, en negre, hi diu: FRANCESC EIXIMENIS-EL NAIXEMENT DE L'INFANT JESÚS, escrit de baix a dalt.

Les guardes són del mateix paper que els fulls de l'exemplar.

Es dona el fenomen de la "impressió fantasma" consistent en veure's el reflex del gravat marcat a la pàgina d'enfront, com reproduïda per un mirall.

Al darrer full del llibre , hi ha un paperet enganxat on es llegeix el número de registre i la signatura de l'obra catalogada per la B.C.: Reg. 242424. Sign^o.833.4"13"(Eix) 3-V-22. També hi ha estampat el seu segell.

ANÀLISI DE LES ILLUSTRACIONS

XILOGRAFIA DE LA COBERTA

III: hi ha sis personatges que representen l'adoració dels pastors. Sant Josep, dret darrera de la Verge Maria que està asseguda amb el Nen Jesús dempeus a la seva falda (tots tres porten aurèoles). Un pastor agenollat li ofereix un cistell de menjar, i un altre, dret, se'ls mira. A dalt, a l'esquerra, un àngel amb els braços estesos anuncia l'esdeveniment.

V: 125 x 73.

CAPLLETRA DEL PRÒLEG pg.9

III: un àngel col·loca una cinta -un filacteri- damunt la lletra "A", inicial del mot "AQUESTS", com si l'adornés.

V: 58 x 47.

QUESTS capítols sobre el Naixement de Jesús, extrets de la *Vida de Jesucrist* de fra Francesc Eiximenis, donen idea del to i propòsit d'edificació popular de l'última de les grans obres catalanes d'aquell incansable escriptor, fill de Girona i tan arrelat en terres de València. És un dels llibres més llargs que va escriure, i encara és inèdit, tot i la gran difusió manuscrita que va obtenir. El doctor Torras i Bages que va estudiar-lo a fons, i en fa un important comentari en *La Tradició Catalana*, concreta el seu judici dient que és una cristologia completa, des de la predestinació de Jesucrist fins a la consumació del seu regne sobre la terra.

VINYETA 1 pg.17

COM LO SALVADOR NASQUÉ
EN BETLEM

III: la cara d'un àngel amb les ales esteses mirant cap nosaltres.

V: 22 x 73.

IX: són varies les vinyetes on el motiu ornamental són àngels i llurs ales, però cal esmentar que el tractament del burí ha donat lloc a gran varietat de grafismes, evitant la repetició de formes i estructures.

VINYETA 2 pg.18

COM PER LA GENERAL SENYORIA DE
CÈSAR AUGUST, VOLGUÉ JESUCRIST
QUE EN TEMPS DE LA SEVA
NATIVITAT FOSSIN FETS
ALGUNS GRANS BÈNS

III: àngel amb un perfil de tres quarts, mirant cap a la seva esquerra amb les ales esteses.

V: 20 x 73.

VINYETA 3 pg.19

COM LA GLORIOSA I JOSEP, ANANT A
BETLEM, PENSAVEN COM DIGNAMENT
REBRIEN EL SALVADOR EN SON
NÀIXEMENT

III: el perfil de tres quarts d'un àngel que mira cap a la seva dreta amb les ales obertes.

V: 18 x 73.

GRAVAT 1 pg.19

Jatsia que menessin un ase en que la Gloriosa cavalcava a vegades i qui els portava llur roballeta poqueta i pobrelleta, i en especial els portava un poquet farceilet en el qual eren els draps grossets, pobrellets i nets que la Gloriosa havia filat en els nou mesos del seu sant prenyat.

III: la Verge Maria, amb un farcell a la falda, asseguda damunt l'ase. Sant Josep el mena. Porta un bastó a les espatlles d'on hi penja un fardellet. A l'esquena hi porta un sarró.

V: 80 x 73.

IX: el gravat ilustra i fa referència al títol d'aquest apartat: COM LA GLORIOSA I JOSÏP, ANANT A BETLEM,...

VINYETA 4 pg.20

**QUI ENSENYA ON POSAREN I QUÈ
FEREN LA NIT QUE FOREN A BETLEM**

III: a la part esquerra hi ha la cara d'un àngel amb l'ala oberta que s'estén per tota la vinyeta.

V: 19 x 73.

VINYETA 5 pg.21

COM LA GLORIOSA S'APARELLÀ A
INFANTAR LO NOSTRE SALVADOR

III: al mig de la xilografia, un àngel en perfil de tres quarts, amb les ales esteses, una cap amunt i l'altra cap avall.

GRAVAT 2 i GRAVAT 3 pg.22

GRAVAT 2

III: veiem la figura d'un àngel quasi sencer amb les ales obertes que toca dues trompetes alhora, un amb cada mà.

V: 55 x 73.

GRAVAT 3

III: un àngel volant toca el llaüt amb les ales obertes.

V: 115 x 73.

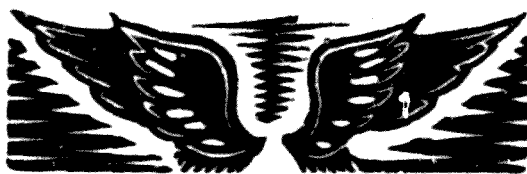
gran i excel·lent, la qual ningú altre no veié sinó ella i Josep i los sants àngels qui aquí eren. . . . Terçament diu que aitantost ella estigué així mateix circuida d'innu-

rables àngels, car diu que aquí fou present lo príncep qui la guardava amb tot son milenar. Diu encara segonament que fou aquí present lo príncep major de la sinagoga i general,

VINYETA 6 pg. 23

QUI MOSTRA LA MANERA COM LA GLORIOSA INFANTÀ LO SALVADOR

III: al bell mig de la vinyeta s'estenen unes ales.

V: 22 x 73.

GRAVAT 4 pg.23

*I així
com la Gloriosa tingué aquell gloriós fill en
les mans, guardà'l ferm en la cara amb
sobirà delit, i hagué el major goig que jamás
d'abans havia hagut, i adorà'l així com a ver
Déu i creador seu,*

III: una dona aguanta en braços un nen petit. Pel text sabem que es tracta de la Verge Maria i l'Infant Jesús. El Nen només porta un drap a la cintura i a ambdós els brillen llurs aurèoles.

V: 115 x 73.

GRAVAT 5 pg.24

III: tres personatges: dos àngels i un nen petit jagut a la palla. És el Nen Jesús, que identifiquem per l'aurèola. Un drap li embolcalla la cintura. Els dos àngels,

un a la part superior esquerra i l'altre a la inferior dreta, només mostren mig cos i les ales.

V: 55 x 73.

I llavors la Gloriosa embolcà-lo en aquells drapellets, així com recompia Sant Lluç, i cenyí'l amb una faixa i cobrí-li lo cap amb un velet, i los àngels posaren-lo en lo dit pessebre, apartat lo fe qui aquí era.

VINYETA 7 pg.24

DE DEVOTA EXCLAMACIÓ SOBRE EL
PLOR DEL SENYOR I SOBRE LA SEVA
SANTA VINGUDA

III: a cada extrem hi ha un àngel. Es donen la mà i es creuen les ales.

V: 19 x 73.

VINYETA 8 pg.25

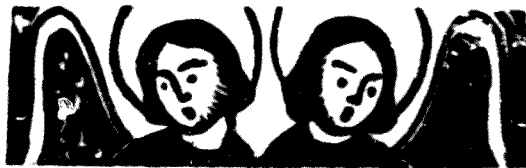

QUINS CANTS, SOLAÇOS E HONORS
FEREN DAVANT LO SALVADOR NAT
LOS SANTS ÀNGELS

III: és la mateixa vinyeta que la número 1.

V: 22 x 73.

VINYETA 9 pg.26

COM DEUS ATENDRÈ ACÍ LA HUMILI-
TAT DEL TEU REDEMPTOR

III: veiem la cara de dos àngels en un perfil de tres quarts
mirant en direcció contrària i cantant. Porten aurèoles
i només mostren una ala.

V: 21 x 73.

VINYETA 10 pg.26

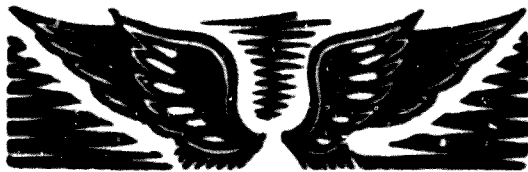
**DE LA PURITAT VIRGINAL LLAVORS
EXALÇADA EN LA GLORIOSA**

III: ara són tres els àngels que canten i malgrat no tenen ales s'identifiquen per les aurèoles que els coronen.

V: 20 x 73.

IX: és una xilografia que no té un rectangle definit per la fusta. Els perfils de les figures queden lliures i aquest fet es donarà en dues vinyetes més.

VINYETA 11 pg.27

**COM L'ÀNIMA D'AQUELL SANT JOSEP
ESTAVA TOTA ARRAPADA EN LES
COSES I NOVETATS QUE VEIA ÉSSER
FETES ENTORN DEL SENYOR**

III: és la mateixa xilografia que la vinyeta número 9.

V: 21 x 73.

VINYETA 12 pg.27

COM LOS VEÏNS CIRCUMSTANTS DE LA
GLORIOSA HAGUEREN GRAN PIETAT
D'ELLA I DEL SEU FILL I QUÈ LI DEÏEN

III: bust d'un àngel, de front, amb la mirada baixa i les
ales esteses com si cantés.

V: 33 x 73.

GRAVAT 6 pg.28

*i vingué Josep aquella hora,
i sobre un pany del mantell de la Gloriosa,
del qual pany feien tovalla, posà solament
pa comprat i vi ben amarat i figues seques
i panses sense altra cosa, així com havia
en manament de la Gloriosa. . . .*

III: es tracta d'un bodegó on hi ha un tros de pa i una ger-
ra damunt d'un drap. Hi ha altres elements que, si bé
no s'identifiquen, pel text deduïm que són panses i
figues seques.

V: 47 x 73.

GRAVAT 7 pg.29

• Oh vellegàs
maleit i cruel! i no tens vergonya fer tanta
crueltat, que hakis per muller aquesta tan
dolça i tan cara jove, que apar que sia àngel
de Déu, i que s'hagi parit esta nit aquest tan
bell fill, que par que hagi ja un any, i que
no li donis nengun confort? I si haguessis per
muller una captiva, encara si li degueres haver
aparellada alguna gallina; quant més que
hakis tan dolça i tan noble criatura per muller
com és aquesta.

III: tenim davant nostre cinc personatges, tres homes i dues dones. Un dels homes, gairebé calb i amb barbes i bigoti, porta una aurèola de sant i pel text entenem que es tracta de Sant Josep que era vituperat per la gent, acusant-lo de deixar passar gana a la Verge Maria. Un d'ells aixeca el braç en senyal de protesta i amenaça.

V: 68 x 73.

VINYETA 13 pg.30

QUINES ALTRES NOVETATS FEIEN
LLAVORS LES VEÏNES A LA GLORIOSA
I AL SEU FILLET JESUCRIST

VINYETA 14 pg.31

**DE CONTEMPLACIÓ SOBRE L'ALTESA
DE JESUCRIST I SOBRE LOS GRANS
SENYALS QUE FOREN FETS
AQUELLA NIT**

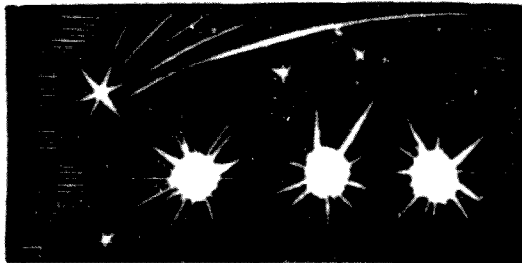
III: tornem a tenir un altre bust d'àngel amb el cap inclinat, però sense faccions a la cara. Les ales esteses i l'aurèola de santedat al voltant del cap.

V: 18 x 73.

IX: tal com veiem a la vinyeta 10, l'àngel està exent, res no l'emmarca.

GRAVAT 8 pg.32

Per Ell en aquest dia s'és esdevingut que tres sols aparegueren en Orient qui puis, acostant-se ensems, feren un cors solar, per la qual cosa entengueren los fiels que Aquell

en lo qual tres natures eren una persona, era en lo món vingut.

III: apareixen set estels, tres d'ells molt més grans i arrodonits. Són els tres sols que aparegueren a Orient quan nasqué Jesucrist, segons s'extrau del text d'EIXIMENIS.

V: 35 x 73.

VINYETA 15 pg.32

QUE ENSENYA QUÈ FEIEN LOS SANTS
ÀNGELS QUAN JESUCRIST FOU NAT

III: bust d'un àngel en tres quarts mirant cap avall, amb les ales obertes.

V: 16 x 73.

GRAVAT 9 pg.33

III: és el mateix gravat que trobàvem a la coberta del llibre.

V: 125 x 73.

*I diu
que los pastors vingueren tantost en Bellem i
trobaren l'Infant i la Mare així com los àngels
los havien dit i adoraren-lo amb sobirana
reverència.*

VINYETA 16 pg.33

**COM L'ALTA NATIVITAT DEL SENYOR
¿SPAVENTÁ MOLT LOS DIABLES**

III: és una petita sanefa ornamental col·locada al peu de la columna per afavorir la compaginació del text. Porta

una creu al mig i uns grafismes simètrics a banda i banda.

V: 6 x 73.

VINYETA 17 pg.34

III: meitat dreta d'un àngel estirat com si volés, amb les dues ales paral·leles i el braç estès enrera.

V: 27 x 73.

IX: el braç, tal com està, sembla de goma, anatòmicament no es podria doblegar el braç a l'inrevés tal com mostra la xilografia.

GRAVAT 10 pg.35

III: tres sàtirs asseguts, dos de front i un de perfil.
V: 45 x 73.

GRAVAT 11 pg.36

COM TOT CRISTIÀ DEU ESTAR FORT
DEVOT I MOLT PENSAR EN L'EXCEL-
LÈNCIA DEL PETIT INFANT
LLAVORS NAT

*Per tal, diu aquest,
que los sants àngels han denunciada pau lo
dia de la sua nativitat als hòmens de bona
voluntat, ço és aquells qui viuen en caritat.
Per raó d'açò diu aquest doctor, lo cristià deu
haver en gran reverència aquest sant himne
i llaor de Déu que los sants àngels digueren
llavors, ço és: «Gloria in excelsis Deo et in
terra pax hominibus bonae voluntatis.»*

III: dos àngels volant amb les ales esteses i cantant. El de l'esquerra toca els platerets mentre que l'altre sosté un filacteri on s'hi llegeix: GLORIA IN EXCELSIS/ AX HOMINIBUS BONA BO. Un estel, amb cua, baixa per l'esquerra.

V: 77 x 73.

IX: la part inferior esquerra del gravat gairebé no té tinta. La inscripció de la cinta és treta del text d'EIXI-MENIS on diu "Gloria 'n excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis" (Glòria a Déu a dalt del cel i a la terra pau als homes de bona voluntat)(pg.36)

VINYETA 18 pg.37

III: partint el gravat en dues parts, diagonalment d'esquerra a dreta i de baix a dalt, la part superior l'ocupa una ala i la inferior un estel amb cua lluminosa.

V: 28 x 73.

GRAVAT 12 pg.38

La vida dels pastors era solitària i en los deserts, on servaven gran austeritat i aspredat i penitència i rigor en menjar i en beure i en vestir i en jaure, la qual vida és amiga de castedat i d'honestat i molt disposta en contemplació.

III: al gravat hi ha dues persones, dos animallets i un arbre. Pel que deduïm del text i del dibuix, podem afirmar que són dos pastors; un d'ells està assegut i porta barretina, una bufanda al coll i un sarró. L'altre, ajegut contra l'arbre, porta un barret i té el sarró

a terra. Els animalons són dos xais. L'un està dret i l'altre jeu entre els dos pastors.

V: 55 x 73.

CUL-DE-LLÀNTIA pg.39

III: un àngel amb les ales esteses i la mirada cota aguanta entre els seus braços un filacteri.

V: 90 x 107.

IX: la xilografia no té marges. La silueta de l'àngel està retallada i ocupa tota la part central del full.

El text acaba en forma de piràmide truncada invertida i es perllonga amb el gravat. Aquesta plana porta el segell de la B.C. estampat al marge inferior.

Després de la justificació del tiratge, i per cloure el llibre, hi trobem el següent colofó:

**S'ACABÀ D'ESTAMPAR ALS TALLERS DE LA
S. A. HORTA D'IMPRESSIONS I EDICIONS
SOTA LA DIRECCIÓ DE JAUME PLA
DURANT EL MES DE DESEMBRE DE
L'ANY MIL NOUCENTS CINQUANTA-U**

. . .

EL NAIXEMENT DE L'INFANT JESÚS
NOTES

- (1) Hi ha alguna discrepància de dates per part de JORDI RUBIÓ (vegi's nota 4) i JILL WEBSTER, professora del Departament d'Espanyol de la Universitat de Toronto i autora de l'estudi biogràfic de FRANCESC EIXIMENIS a la Gran Enciclopèdia Catalana (vol.6) El primer creu que EIXIMENIS nasqué pels volts del 1340, mentre que WEBSTER cita l'any 1327 coincidint amb XAVIER RENEDO i PUIG, autor de l'article titulat "El llegat de Francesc Eiximenis" aparegut al diari El País el 28 de desembre de 1986. JILL WEBSTER afirma també que la Vida de Jesucrist fou escrita entre 1397 i 1399, RUBIÓ, en canvi, paria de poc abans de 1404. A la resta de cites concorden els tres estudiosos.
- (2) Per més informació vegi's el volum 6 de la Gran Enciclopèdia Catalana, el pròleg a cura de JORDI RUBIÓ de l'obra que estudiem i els articles sobre FRANCESC EIXIMENIS de la secció "Quadern" del diari El País del diumenge 28-12-1986.
- (3) Vegi's el punt G.1 del llibre 12 gravat i un autoretrat de Jaume Pla d'aquesta tesi, corresponent a la seva monografia.
- (4) JORDI RUBIÓ i BALAGUER (Barcelona 1887-1982) Professor, bibliotecari i investigador. Doctor en Filosofia i Lletres. Fou nomenat director de la Biblioteca de Catalunya l'any 1914, quan s'inaugurà, i altra volta el 1939. El 1930 fou nomenat director de l'Escola de bibliotecàries de Barcelona. Fou també catedràtic de bibliologia i de literatura catalana a la Universitat de Barcelona i professor a l'Autònoma de les mateixes assignatures. Durant la guerra civil cessà els seus càrrecs oficials i entrà a treballar a l'editorial Salvat. El 1956 fou elegit president de l'Institut d'Estudis Catalans. L'any següent ingressà a l'Acadèmia de Bones Lletres. Rebé el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i, durant la guerra, salvaguardà els tresors bibliogràfics catalans traient-los de la Biblioteca de Catalunya del Palau de la Generalitat a l'antic hospital de la Santa Creu, on es troba suara. L'any 1980 li fou concedida la medalla d'or de la Generalitat de Catalunya. (Gran Enciclopèdia Catalana, vol.12)
- (5) Entrevista enregistrada amb JAUME PLA el 13 de març de 1987, a la seva casa de Vallvidrera.
- (6) *Aquests capítols sobre el Naixement de Jesús, extrets de la Vida de Jesucrist de fra Francesc Eiximenis, donen idea del tò i propòsit....(pg.9 del pròleg)*

EL NAIXEMENT DE L'INFANT JESÚS
NOTES

- (7) Aquest llibre té el text compaginat de tal forma que les vinyetes es podrien considerar també culs-de-llàntia, ja que no hi ha separació entre els capítols. De manera que a voltes estan situades al final de la plana, a voltes al començament i a voltes al mig. Malgrat tot, llevat de la darrera xilografia que es mostra clarament com a cloenda de l'obra a tall de cul-de-llàntia, les altres les hem classificades com a vinyetes a fi d'unificar-les i facilitar llur identificació (vegi's nota 9)
- (8) A la "XXXV Fira del Llibre d'Ocasíó Antic i Modern" que es va celebrar a Barcelona del 18 de setembre al 4 d'octubre de 1986 vam trobar un exemplar, concretament el darrer, el nº 136, que estava il·luminat a mà i del qual n'era propietària la llibreria Marcos de Barcelona. JAUME PLA no recorda haver-lo pintat ell i afirma que, si bé n'illuminà alguns, foren més aviat els exemplars preferents però no pas els corrents com és el d'aquest cas.
No tenim constància d'on es troben els exemplars no corrents com l'EXEMPLAR ÚNIC o els numerats d'I a X. Sabem, però, que l'exemplar A el té JAUME PLA encara que aquí no l'analitzem.
- (9) Diferenciem les vinyetes dels gravats considerant les primeres com ornaments de decoració dels capítols, tot encapçalant-los o bé omplint espais en blanc per afavorir la compaginació tipogràfica. Els gravats, en canvi, són xilografies integrades en el text tot il·lustrant-lo.
- (10) Aquest paper fou el que va sobrar del llibre La malvestat d'Oriana.